

TERMIZ SHAHRIDA AVTOMOBILLARDAN CHIQUADIGAN EKSPLUTATSION SUYUQLIKLARNING ATROF-MUHITGATA'SIRI

*Radkivch. M. V. - t. f. d.dot. Toshkent Irrigatsiya va qishloq
xo`jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti*
*Dusmuratova. S. X. - Termiz muhandislik texnologiyalar
institute magistranti*

Annotatsiya: Maqolada Termiz shahri avtomobillar soni ulardan foydalanish va atrof-muhitga ta'siri haqida ma'lumotlar yoritib berilgan.

Kalit so`zlar: Avtomobillar, antifirizlar, elektrolitlar, harorat, kauchuklar, moylar.

Key words: cars, oils, electrolyte, temperature, antiphytosis, environmental problems.

Termiz shahrida avtomobillar soni ulardan foydalanish va atrof muhitga ta'siri shuningdek ularning holatini ko`rib o`tamiz Termiz shahri O`zbekistonning janubiy hududi bo`lganligi sababli bu yerda issiq harorat yuqori bo`ladi biz quyida avtomobillarga haroratning ta'sirini ko`rib o`tamiz shuningdek antifirizlar ,elektrolitlar ,dvigatel moylatini ko`rib o`tamiz . Termizda motorizasiya darajasi hali ham past 1000ta aholiga 63 ta mashina to`g`ri keladi ushbu ko`rsatkich O`zbekiston Respublikasi bo`yicha ortacha ko`rsatkichning 70% ni tashkil etadi. Mosravishda transport sharoitlari yuqori kuchlanish bilan tavsiflanmaydi Yandex Xaritalar ilovasi yordamida transport holatini tahlil qilish shuni ko`rsatdiki shaxarda tirbandlik yo`q trafikning yengil to`siqlari faqat ko`chalar va chorahalarning ma'lum qisqa qismlarida qayd etilgan motorizasiyaning past darajasi sababdir, avtomobil transportiga texnik xizmat ko`rsatish infratuzilmasining zaif rivojlanishiga nisbatan Termizda atigi 6 ta yoqilg`i quyish shaxobchasi mavjud Haroratning isishi ish rejimlariga ta'sir qiladi .Global isish bizning sog`ligimizga tahdid solidi milliy xavfsizlik va insonning boshqa asosiy ehtiyojlari ,avtomobilsozlik nafaqat global isishning asosiy sabablaridan biri balki juda issiqlik ta'siriga juda sezgir .Issiq zonaning tabiiy va iqlim sharoitlarining o`ziga xos xususiyatlari iqlim (yuqori havo harorati kun davomida keskuin o`zgaradi 8 soat davomida -25 gacha C past nisbiy namlik (+40 haroratda) C-taxminan 10 %) yuqori quyosh radiyasiyasi avtomobil ishlashining bir qator xususiyatlarini aniqlaydi .Xususan issiq iqlim sharoitida operatsion sifatlarning yomonlashishi tezlik yoqilg`I samaradorligiga ta'sir ko`rsatadi .Yuqori havo haroratida ayniqsa og`ir yuk va past tezlikda mashina haydashda dvigatelning tez-tez qizib ketishiga olib keladi (kiruvchi habo harorati 80 ga yetadi) natijada , dvigatelning ishlash ko`rsatkichlari sezilarli darajada yomonlashadi 40 dan yuqori tashqi haroratlarda dvigatel quvati deyarli 12% ga

kamayadi va yoqilg`i sarfi 17,5 % ga oshadi bundan tashqari , toksik moddalarning tarkibi egzoz gazlaridagi komponentlar elektr jixozlari tizimi qurilmalarining haddan tashqari qizishi quyidagilarga olib keladi ularning ish rejimini buzish tez-tez nosozlik mos ravishda Ta`mirlash va chiqindilar soni ortadi .

Yuqori harorat yog` moylash materiallarining erishiga va ularning bosimsiz yig`ilishlardan oqib chiqishiga ,uzatish moslamalarining karterlarida isitiladigan havo bosimining oshishiga va natijada yog` oqishiga olib keladi .Ba`zi birliklarda (spidometrlar ,shishalar ,tozalagichlar) moylash materialining qurishi tufayli qismlarning intensive eskirishi sodir bo`ladi .Bu ularning ishonchliligining pasayishiga olib keladi .

Yuqori harorat va quyosh nurlanishi kauchuk ,plastmassa va boshqa materiallardan tayorlangan qismlarning ishlashi va xizmat qilish muddatiga salbiy ta`sir qiladi .Yuqori isitish tufayli haydashda shinalar intensive ravishda eskiradi (eskirish darajasi 30-40% ga oshadi)

Havoning yuqori changligi intensivlikka olib keladi dvigatellarning eskirishi (ayniqsa silindrli piston qismlari guruhlar) shuningdek haroratning oshishi sabab bo`ladi .Elektrolitning kengaytirilgan bug`lanishi (batareyaning qaynashi) sovutish tizimidagi shkala (bu tizim 6 tagacha beradi foiz chiqish tezligi yog`larning eskirishi , issiq iqlim sharoitida avtomobillarning ishlashi avtomobilning mexanik qismining eskirishiga olib keladi CO uglerod oksidining ko`payishi va moylash materiallarining oqishi qismlarning xizmat qilish muddatini sezilarli darajada 2-3 marta qisqartirish kauchuklar va plastmassalar shunga ko`ra hajm ortadi .

Termiz shahri O`zbekistonning janubiy hududi ekanligini hisobga olsak yozda harorat juda yuqoriligi bilan ajralib turadi .Biz chiqindilarning keskin o`shishini kutishimiz mumkin .

Qayta ishlanadigan chiqindilar miqdorini aniqlashda avtotransport kompleksining Chiqindilari massasi ,raqam , tuzilish , brend tarkibi , yoshiga bog`liq avtomobillar parki transport vositalarining yetkazib berish va yo`q qilish dinamikasi , mablag`lari har xil turdagi avtomobillarning yillik masofasi texnik xizmat ko`rsatish obektlarining soni va joylashuvi avtomobillar boshqa omillar . Zarar eng muhim deb taxmin qilinadi . Eskirgan shinalarni ishlatilgan batareyalarni qasddan yoki tasodifiy ravishda ruxsatsiz joylashtirishdan tuproq va suv havzalarining qattiq chiqindilari bilan ifloslanishi yuzaga keladi.

Avtotransport kompleksi , shuningdek chiqindi yog`lar , antifiriz elektrolitlar avtomobil egalari avtoservis kompaniyalari xodimlari tomonidan yerga yoki drenajga (kanalizatsiyaga) tushiriladi ..

Hosil bo`lgan chiqindilar miqdorini hisoblash uchun biz ko`rsatilgan usullardan foydalanamiz Chiqindi yog`I miqdorini hisoblash uchun biz ko`rsatilgan usullardan foydalanamiz . Chiqindi yog`I miqdorini hisoblash dvigatel moyining istemoli

To`liq to`ldirish sharti bilan aniqlanadi.

Har yili avtotransport vositalarining taxminan 3% reestrдан chiqariladi .Eskirgan avtomobil qisimlari va xizmat muddati tugashi bilan avtomobillarning o`zi tiklash yoki qayta ishlashga yuborish kerak avtomobil tarkibidagi tarkibiy materiallarning

Aksariyati asosan metallar ba`zi plastmassalar , eskirgan shinalar , ishlatilgan yog`lar ,elektrolitlar va boshqalar bo`ladi.

Xulosa o`rnida shuni aytishimiz kerakki Termiz shahri harorati issiq bo`lganligi sababli chiqindilar chiqish ehtimoli ko`proq. Chiqindilar, antifirizlar, dvigatel moylari,elektrolitlarning tuproqqa tushishi tuproqning meliorativ holatini o`zgartiradi va suvlarning ifloslanishiga sabab bo`ladi bundan tashqari atmosfera havosiga ham zararli moddalarni chiqaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Padkevich .M.V Yo`l sifatiga qarab avtomobilning zararli chiqindilari miqdoridagi o`zgarishlarni baholash metodologiyasi
2. Ogundapo Tayo , Tobinson.A. Briggs. Avtomobil chiqindilarining atrof-muhitga ta`sirini baholash . Xalqaro muhandislik ixtirolari jurnali 2014 yil
3. Radkevich.M ,Salohiddinov. A issiqxona gazlari emissiyasini inventarizatsiyalashni yangi imkoniyatlari . Yevropa fanlari sharhi, ilmiy jural 2015yil
4. Barxanadjian. A. L.,Alimova. Z. X., Ayrapetov. A. D., Plastik moylarning ikkilamchi maxalliy xom ashyodan oshish texnologiyasini ishlab chiqish . Вестник ТАДИ, 2019 yil